

Đất sinh vương thánh

Đỗ Danh Gia

📌 Đền vua Đinh Tiên Hoàng

Tổng Đại Hữu hay Đại Hoàng huyện Gia Viễn, phủ Yên Khánh, tỉnh Ninh Bình - nay thuộc các xã Gia Phương, Gia Thắng, Gia Tiến huyện Gia Viễn - là đất sinh ra Đế vương Đinh Tiên Hoàng lại đốc sinh Đức thánh Nguyễn Minh Không Quốc sư triều Lý mà phương ngôn, tục ngữ Ninh Bình còn lưu truyền:

*"Đại Hữu sinh vương
Điềm Dương sinh thánh"*

Đại Hữu nay thuộc xã Gia Phương, huyện Gia Viễn quê hương của Đinh Tiên Hoàng đế. Diêm Dương hay là Diêm Giang nay thuộc xã Gia Thắng, huyện Gia Viễn quê hương của Đức thánh Nguyễn Minh Không.

Từ thời Trần trở về trước, đất tổng Đại Hữu thuộc huyện Uy Viễn. Thời Lê gộp hai huyện Lê Gia và Uy Viễn thành một huyện lấy tên là Gia Viễn. Tên huyện Gia Viễn là tên ghép chữ cuối của tên huyện Lê Gia với chữ cuối của tên huyện Uy Viễn mà thành và giữ mãi cho đến ngày nay.

Trong tiến trình lịch sử tạo dựng đã có những thay đổi về tên của quê hương Đức thánh Nguyễn Minh Không.

Dưới thời Đinh, đất Diêm Dương gọi là Đàm Gia Loan mà Đinh Bộ Lĩnh khi lên ngôi Hoàng đế năm Mậu Thìn - 968 đã chọn làm quốc đô, song vì thấy ở đây bốn bề đều là đồng nước mênh mông lại chật hẹp, lấy lợi lên mối vượt sông Hoàng Long chuyển sang xây dựng kinh đô Hoa Lư - nay thuộc xã Trường Yên, huyện Hoa Lư tỉnh Ninh Bình. Năm Thái Bình thứ 3 (970) Đàm Gia Loan được đổi gọi là Đàm Xá. Theo các cụ cao tuổi ở địa phương giải thích cho biết: Đàm nghĩa là đầm, Xá tức là nhà - Đàm Xá nghĩa là nhà trên đầm nước.

Dưới triều Mạc Đăng Doanh (Mạc Thái Tông, niên hiệu Nguyên Hóa năm thứ nhất), Đàm Xá phân thành hai xã là Đàm Giang và Đàm Xá.

Đến triều Lê Thế Tông niên hiệu Gia Thái năm thứ nhất, Quý Dậu 1573 (Mạc Sùng Khang năm thứ 8) vì kỵ húy của Thế Tông là Duy Đàm nên lại đổi là Diêm Giang, Diêm Xá hai xã. Tên xã Diêm Giang, Diêm Xá được giữ mãi cho tới sau Cách mạng tháng 8-1945.

Năm 1950 các xã Diêm Giang, Diêm Xá, Đại Hoàng - xã Gia Phương ngày nay - hợp thành một xã lấy tên là xã Gia Thắng. Đến năm 1953 xã Gia Thắng lại chia thành 3 xã lấy tên là Gia Thắng, Gia Phương, Gia Tiến thuộc huyện Gia Viễn.

Thế là trải qua gần 1000 năm biến cải tên gọi, thay đổi địa dư, đến nay đất tổng Đại Hữu được chia thành 3 xã mà xã Gia Phương là quê hương của Đế vương Đinh Tiên Hoàng, xã Gia Thắng đốc sinh Đức thánh Nguyễn Minh Không.

Giữa một vùng đồng nước mênh mông là một dải đất chạy dọc theo hướng bắc- nam, địa đầu phía bắc là núi Bồ Đình - nay thuộc đất xã Gia Vượng, huyện Gia Viễn - tận cùng phía nam là bến Hoàng Giang hay bến Đò Rỗng, chiều dài hơn 6000m, chỗ rộng nhất chừng hơn 800m; phía tây là dòng Hoàng Long đã từng phân giới giữa huyện Lê Gia và huyện Uy Viễn; phía đông là con đường Tiến Yết mang huyền tích lịch sử khi Đinh Bộ Lĩnh bị chú ruột là Đinh Thúc Dự đuổi đánh vì tội giết trâu khao lũ trẻ mục đồng, khi Bộ Lĩnh chạy đến đâu thì đường nổi lên đến đấy mà dân gian đặt tên cho đường là Tiến Yết - đường Tiến Vua. Hiện nay đường Tiến Yết vẫn còn là tuyến đê Tiến Yết với những hàng cây phi lao cao vút xanh tốt ở hai bên thân đê.

Một khoảng đất không rộng nhưng lắm núi, nhiều sông bao bọc xung quanh: núi Kỳ Lân ở phía bắc gần kề núi Bồ Đình, lại có gò Bồ Đề tương truyền là nền nhà cũ của vua Đinh Tiên Hoàng - người có công thống nhất đất nước, lập ra quốc gia Đại Cồ Việt độc lập, tự chủ ở thế kỷ thứ 10. Hiện nay, ở đấy vẫn còn đền thờ vua Đinh khá nguy nga, đồ sộ đã được xếp hạng di tích cấp nhà nước thuộc thôn Vân Bồng, xã Gia Phương; phía nam có núi Cấm Gươm hay Kiếm Sơn theo truyền thuyết khi chú Đinh

Thức Dự đuổi đánh Đinh Bộ Lĩnh được rồng vàng nổi lên đưa qua sông thì chú cấm gươm xuống đất mà lạy cháu, chỗ ấy mọc lên một quả núi gọi là núi Cấm Gươm, dòng sông ấy gọi là Hoàng Long - Rồng Vàng. Qua dòng Hoàng Long về phía tây nam có dãy núi đá uốn lượn, có hai ngọn liền kề nhau tục gọi là núi Rồng, núi Rắn. Nhiều ngọn núi với nhiều hình tích mà dân gian đặt cho những tên gọi: núi Con Lợn, núi Con Rùa, núi Con Phụng, núi Cổ Giải... Ngọn núi Đính - Bái Đính Sơn - đứng sừng sững cao vút đón gió đông nam thật đúng với bài thơ ngôn hoài của vị Đại Sư Không Lộ:

*Thạch Đắc Long Xà địa khả cư
Dĩ tình chung nhật lạc vô dư
Hữu Thời trực Thượng cô phong đỉnh
Trường khiếu nhất Thanh hám Thái hư*

Dịch thơ:

*Kiểu đất long xà chọn được nơi
Tình quê lai láng chẳng hề rời
Có khí xông thẳng lên đầu núi
Một tiếng kêu vang lạnh cả người*

(Thơ văn Lý - Trần tập 1, NXB Khoa học Xã hội, Hà Nội 1997, tr 385)

Phía nam và tây nam quê hương Quốc sư có dòng sông nhỏ chảy quanh mà nhân dân địa phương gọi là "Cửu khúc Giang Hồi". Bên cạnh dòng sông nhỏ uốn lượn lại có dòng Hoàng Long nước trong xanh mềm mại chảy sát phía tây làng càng làm tăng thêm cảnh hữu tình sơn thủy của mảnh đất làng Diêm - đất sinh Đức thánh.

Nhìn cảnh quan "Đại Hữu cổ hương, Diêm Dương cổ trạch" với khí thiêng sông núi, với đất phát đế vương lại đóc sinh đức thánh đã gần ngàn năm, hẳn ta cảm hoài thấy được đất, trời, sông, núi cùng hòa quyện trong cái thế địa "Tượng sơn chung dục ngưỡng thủy tường Thanh" - tận cùng có núi Voi, phía trước có Giang hồi cửu khúc.

Một vùng quê phát tích Đế vương lại có cả đất sinh Đức thánh trong mối giao hòa giữa đất trời, sông núi cùng con người, nghìn năm trước đã được chung đúc, tạo dựng mà nên. Vùng đất ấy giờ đây vẫn còn lưu giữ trong dân gian khá đậm nét những dấu ấn của hai vị Đế vương và Đức thánh mà người dân địa phương luôn tin và tâm niệm quê hương - một vùng "Địa linh nhân kiệt" và cả hai nơi thờ Đế vương - Đức thánh đã được xếp hạng di tích cấp nhà nước với những cống hiến lớn lao cho quốc gia dân tộc.